

Ortaokullarda Karşılaşılan Akran Zorbalığı ve Akran Zorbalığına Karşı Öğretmen Görüşleri

Peer Bullying at Secondary Schools and Teacher Opinions Against Peer Bullying

Ahmet Üstün¹ Duygu Şenyer²

¹ Prof.Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

² Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ABD, Amasya, Türkiye

ÖZET

Akran zorbalığı tüm dünyadaki okulların en sık karşı karşıya geldiği problemlerin başında gelmektedir. Bunun yanı sıra akran zorbalığı hem zorba hem de kurban olan çocukların bütün hayatını olumsuz etkileyebilecek özgüven eksikliği, depresyon, kaygı, dışlanma, yalnızlık ve korku gibi problemlere yol açabilir. Bu araştırmanın amacı ortaokul düzeyinde öğrencilerin yaşadığı akran zorbalığını, zorbalığa neden olan faktörleri, öğretmenlerin zorbalıkla baş ederken izledikleri yolları, bu konudaki önerilerini ve görüşlerini incelemektir. Araştırmaya 2021-2022 eğitim öğretim yılında Samsun ilinin Ladik ilçesinde ortaokullarda görev yapan 12 öğretmen katılmıştır. Araştırma nitel bir çalışma olup veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak elde edilmiş ve betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Verilerden elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan tüm öğretmenler çalıştıkları kurumda akran zorbalığı ile karşılaşmaktadır. Ortaokullarda daha çok daha lakap takma, alay etme, küçümseme, dışlama, psikolojik baskı uygulama, saç çekme, tekme atma, itme, vurma gibi zorbalıkların görüldüğü tespit edilmiştir. Katılımcılar ortaokullarda akran zorbalığına ailesel ve çevresel faktörlerin, teknolojinin, öğrencilerin dikkat çekme isteğinin, ergenlik döneminin ve sosyo-ekonomik farklılıkların neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin akran zorbalığı ile karşılaştıklarında öğrenciyi uyardıkları, birebir görüşme yaptıkları, buna sebep olan etkenleri araştırdıkları ve öğrencileri psikolojik danışmana yönlendirdikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar akran zorbalığını önlemek için aile eğitimleri düzenlenmesini, okul rehberlik servisinin daha aktif olmasını ve öğrencileri sosyal aktivitelere yönlendirmeyi önermişlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler daha önce yapılan çalışmaların ışığında tartışılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, zorba, kurban, saldırganlık

ABSTRACT

Peer bullying is one of the most common problems faced by schools all over the world. Besides, peer bullying can cause problems such as lack of self-confidence, depression, anxiety, social exclusion, loneliness and fear, which can negatively influence the whole life of both bully and victim student. The purpose of this research is to study the peer bullying of secondary school students, the factors that cause bullying, the ways teachers deal with bullying, their suggestions and opinions on this subject. For that purpose, this research was carried out with 12 teachers working at the schools in Samsun, Ladik in the 2021-2022 academic year. This study is a qualitative research and data were obtained by preparing a semi-structured interview form and analyzed by descriptive analysis method. According to the results, all the teachers participating in this research warned students when they encountered peer bullying, had one on one interviews, investigated the factors that caused it and applied to psychological counselor. The participants suggested organizing family trainings, making school counseling service more active and directing students to social activities to prevent peer bullying. The data obtained from this research were evaluated and discussed in the light of previous studies.

Keywords: Peer bullying, bully, victim, aggression

GİRİŞ

Günümüzde tüm dünyada ve hemen hemen bütün okullarda en sık karşılaşılan problemlerden biri akran zorbalığıdır. Olweus'a (2005) göre zorbalık, bir çocuğun bir başka çocuğa, çocuğun psikolojisine zarar verecek şekilde fiziksel ya da sözel şiddet içeren davranışlarda bulunmasıdır. Akran zorbalığının nedenleri arasında zorbalığı uygulayan çocuğun kendisini diğer çocuklardan üstün görmesi, var olduğunu kanıtlama çabası, çözüm yöntemi olarak şiddete başvurma eğilimi yer almaktadır. Her ne kadar çocukluk ve ergenlik döneminde normal karşılanırsa da Morita'ya (1985) göre zorbalık ciddi zihinsel ve fiziksel sorunlara yol açmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, mağdur veya kurban olarak adlandırılan zorbalığa maruz kalan çocuklarda depresyon, korku, kaygı bozukluğu, güven problemi gibi göz ardı edilemeyecek problemler ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilaveten mağdur çocukların düşük benlik saygısına sahip bireyler oldukları ve yalnızlık yaşadıkları tespit edilmiştir (Boulton ve Underwood, 1992; Schwartz, 2000; Williams, Chambers, Logan ve Robinson, 1996).

Akran zorbalığı fiziksel, sözel ve duygusal zorba davranışlar olmak üzere üç farklı şekilde görülmektedir. Vurmak, yumruk atmak, tükürmek, korkutmak, tokat atmak, saç çekmek, çelme takmak fiziksel zorba davranışlar kapsamına girerken; alay etmek, lakap takmak, iftira atmak, tehdit etmek ve küfür etmek sözel zorba davranışlar kapsamında değerlendirilir. Duygusal zorba davranışlar ise dışlamak, etkinliklere katmamak,

konuşmamak, ciddiye almamak, yalnız bırakmak gibi davranışları içerir. Akran zorbalığı kavramı genellikle fiziksel zorba davranışları çağrışırsa da bu eksik ve yanlış bir düşünce biçimidir. Okullarda çoğunlukla karşılaşılan fakat yeterince dikkate alınmayan birçok zorba davranışlar görülmektedir. Mesela yabancı dil dersinde kelimelerin telaffuzunda zorlanan bir öğrenciyle arkadaşlarının sürekli dalga geçmesi belki de gelecekte bu alanda çok başarılı olabilecek bir öğrencinin kaybına neden olmaktadır (Yıldırım, 2012). Bu tür davranışlara maruz kalan öğrencilerde okul fobisi oluşur, devamsızlıkları artar, akademik başarıları düşer ve özgüvenlerini kaybederler. Hâlbuki nitelikli bir eğitim öğretim için okul öğrencilerin nazarında korkulması gereken değil güven duyulması gereken yerler olmalıdır.

Olweus'a (1999) göre bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilmesi için şu üç temel kritere uyması gerekmektedir;

- ✓ Bilinçli olarak zarar verme amacı taşıması
- ✓ Süreklilik göstermesi
- ✓ Zorba ve mağdur arasında fiziksel ya da psikolojik açıdan dengesizlik olması

Bir öğrenci sürekli olarak alay etme, lakap takma, dışlanma, hakaret gibi olumsuz davranışlara maruz kalıyorsa kurban olarak nitelendirilir. Bu durumda taraflar arasında mutlaka güç dengesizliği bulunmaktadır ve eylem sürekli tekrar etmektedir. Ayrıca kurban olarak nitelendirilen öğrenci kendisini koruyamayacak zayıftır (Olweus, 1995).

Son yıllarda akran zorbalığının okullarda hafife alınmayacak boyutlara ulaştığı, öğrencilerin ruh sağlığını ve eğitim hayatını büyük oranda tehlikeye attığı görülmektedir (Gökler, 2009). Akran zorbalığı öğrencilerin sadece eğitim hayatını etkilemekle kalmayıp yaşamının sonraki yıllarında da olumsuz etkilerini göstermektedir. Zorbalık sadece zorbalığa maruz kalan kişiyi değil okuldaki diğer öğrencileri ve hatta zorbanın kendisini de olumsuz etkilemektedir. Zorbalığa uğrayan kurbanlar, kendini değersiz hissederek, kaygı, endişe, öfke ve çaresizlik yaşarlar. Okuldan uzaklaşırlar ve akademik anlamda belirledikleri hedefe ulaşamazlar. Diğer taraftan zorba davranışlar sergileyen öğrenciler de ilerleyen yıllarda farklı suçlara bulaşıp toplumdan dışlanabilirler. Tıpkı zorba öğrencilerin bu davranışlarının geleceklerini olumsuz etkilediği gibi kurbanların da okulda maruz kaldıkları bu kötü davranışlar karakter gelişimlerini olumsuz etkiler ve ilerleyen yaşlarda da depresyon, özgüven eksikliği, kaygı bozukluğu gibi problemlerle karşılaşmalarına yol açar (Batsche ve Knoff, 1994). Bütün bu bilgiler ışığında öğrencilerin akademik başarılarının düşmesini engellemek, okula uyum sağlayıp güven duygularını pekiştirmek ve motivasyonlarını arttırmak için akran zorbalığının tespit edilmesi ve önlenmesi büyük önem arz etmektedir. Okullarda akran zorbalığı ile başa çıkabilmek için zorbalığa tanık olan öğrenciler, öğretmenler, kurum yöneticileri ve veliler arasında işbirliği yapılması gerekmektedir. Kısacası akran zorbalığının gün geçtikçe daha da arttığı bu dönemde öğretmen ve okul yöneticilerinin velilerde ve öğrencilerde akran zorbalığı ile ilgili farkındalık oluşturmaları ve onları bu konuda bilinçlendirmeleri elzemdir.

Uzun yıllardır yapılan araştırmalara da konu olan akran zorbalığının birçok tanımı yapılmıştır. Pişkin, zorbalığı *"Zorbalık, bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatlatmasıyla sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür."* şeklinde ifade etmiştir (Pişkin, 2002:536). Bu tanımdan yola çıkarak zorbalık eyleminin bir kereye özgü olmadığını, sürekli tekrarladığını ve kurbanın zorbadan daha güçsüz ve zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Roland'a (1989) göre ise zorbalık kendini korumaktan aciz bireylerin kendisinden her anlamda daha güçlü bireyler tarafından kasıtlı ve sürekli olarak gerek fiziksel gerekse psikolojik olarak saldırıya maruz kalmalarıdır (Roland, 1989'dan akt. Pişkin, 2002). Yapılan eylemde güç dengesizliği bulunuyorsa, kasıtlıysa, sürekli olarak tekrar ediyor ve fiziksel ya da psikolojik açıdan negatif sonuçlar doğuruyorsa akran zorbalığı söz konusudur diyebiliriz.

Beale (2001) fiziksel, sözel, ilişkisel ve tepkisel zorbalık olmak üzere dört çeşit zorbalıktan bahsetmektedir. Vurma, tekme atma gibi fiziksel zorbalıklar eyleme yöneliktir. Eğer önlenmezse fiziksel zorbalıklar zamanla daha da saldırganlaşabilirler. Sözel zorbalık ise daha çok hakaret içeren, aşağılayan ve küçük düşüren, incitici sözcüklerin kullanılmasıyla gerçekleşir. Sosyal ilişkilerde reddetmeye neden olan zorbalık türü ise ilişkisel zorbalıktır. Daha çok kız öğrenciler arasında olur (Beale, 2001).

Pace'e (2001) göre ise zorbalık türleri 3'e ayrılır;

- ✓ Psikolojik ve duygusal zorbalık
- ✓ Sözel zorbalık
- ✓ Fiziksel zorbalık

Psikolojik ve duygusal zorbalığa dedikodu yapma, oyunlardan, sohbetlerden veya faaliyetlerden dışlama örnek olarak verilebilir. İsim takma, tehdit etme, gözdağı verme ise sözel zorbalığa verilebilecek örnekler arasındadır. Yumruk atma, vurma, tekme atma gibi davranışlar ise fiziksel zorbalığın kapsamına girmektedir (Pace, 2001). Bu bilgiler ışığında zorbalığın sadece fiziksel eylemlerle sınırlı olmadığını söyleyebiliriz.

Zorbarların en belirgin özelliği zorbalığın tanımında da ifade edildiği gibi akranlarına karşı saldırgan tavırlar sergilemeleridir (Olweus, 1993). Fakat zorbarlar sadece yaşıtlarına karşı değil ailelerine, öğretmenlerine ve okul yöneticilerine karşı da saldırgan olabilmektedirler. Şiddet eğilimleri vardır ve çevresindeki insanlar üzerinde hakimiyet kurmayı isterler. Zorbarlar kendilerini kontrol edemezler, öfkelerine yenilirler, çevrelerinde popülerlerdir ve en önemlisi empati yeteneğinden mahrumdurlar. Ayrıca saldırdıkları kişilerden fiziksel anlamda daha güçlüdürler ve çabuk öfkelenirler, öfke kontrolünü sağlayamazlar. Zorbarlar genellikle sorun çözme becerisine sahip değildirler ve kendi problemlerini çoğunlukla dış etmenlere bağlarlar (Andreou, 2001). Bunların yanı sıra zorbarların akademik başarıları düşüktür, okula karşı olumsuz hisler beslerler (Nansel, 2001).

Zorbalığa maruz kalan kurbanların en belirgin özelliği akranlarından daha kaygılı ve özgüvensiz olmalarıdır. Çoğunlukla hassas, kaygılı, yalnız, içedönük ve sessizlerdir. Zorbalığa uğradıklarında ağlama ve geri çekilme gibi tepkiler verirler. Başarısız, aptal, utangaç ve beceriksiz olduklarını düşünürler (Olweus, 1993). Kurbanların depresyon yaşadıkları, intihara meyilli oldukları, ilgisiz ebeveynlere sahip oldukları, istismara maruz kaldıkları, uyku problemi, altını ıslatma, baş ağrısı gibi fiziksel sağlık problemleri yaşadıkları, sosyal ilişkilerde yetersiz kaldıkları ve okula aidiyet hissetmedikleri görülmektedir (Dake & Price and Telljohann, 2003).

Bu nedenle bu çalışmanın amacı ortaokullarda yaşanan akran zorbalığını, bu zorbalığa neden olan etmenleri, karşılaşılan zorbalıkla başa çıkma yöntemlerini ve akran zorbalığına karşı öğretmen görüşlerini belirlemektir. Bu amaçla şu problemlere cevap aranmıştır.

- ✓ Akran zorbalığı nedir?
- ✓ Ortaokullarda görev yapan öğretmenler akran zorbalığı ile karşılaşılıyor mu?
- ✓ Ortaokullarda ne tür zorbalıklarla karşılaşılıyor?
- ✓ Ortaokullarda karşılaşılan akran zorbalığının nedenleri nelerdir?
- ✓ Öğretmenler akran zorbalığı ile karşılaştığında nasıl bir yol izliyor?
- ✓ Öğretmenlerin akran zorbalığını önlemek için önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin okullarında sık sık karşılaştıkları akran zorbalığı türleri ile zorbalığın nedenlerine yönelik fikirleri, zorbalıkla başa çıkma yolları, bu süreçte yaşadıkları sorunlar ve bu konu hakkındaki önerilerinin belirlenmesinin amaç edinildiği bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel araştırma sosyal anlamda yapılandırılmış gerçeğe, araştırmayı yapan ile üzerinde çalışılan konu ya da grubun ilişkisi, olguların ve sosyal deneyimlerin ortaya çıkma ve anlamlandırma biçimi gibi konulara odaklanan bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında Samsun ilinin Ladik ilçesindeki ortaokullarda halen görev yapmakta olan 12 öğretmenden oluşmaktadır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve katılımcılar K1, K2, K3... şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Özellikler

	Eğitim Seviyesi	Kıdem	Branş
Katılımcı 1	Lisans	10-25	Sosyal Bilgiler
Katılımcı 2	Lisans	5-10	Türkçe
Katılımcı 3	Lisans	10-25	Matematik
Katılımcı 4	Yüksek Lisans	10-25	Türkçe
Katılımcı 5	Lisans	10-25	Beden Eğitimi
Katılımcı 6	Lisans	5-10	Görsel Sanatlar
Katılımcı 7	Yüksek Lisans	10-25	Matematik
Katılımcı 8	Lisans	10-25	Sosyal Bilgiler
Katılımcı 9	Yüksek Lisans	10-25	Sosyal Bilgiler
Katılımcı 10	Lisans	10-25	Türkçe

Katılımcı 11	Lisans	10-25	Psikolojik Danışman
Katılımcı 12	Lisans	10-25	Müzik

Tablo 1. eğitim seviyesi bakımından incelendiğinde çalışma grubunun %25'inin yüksek lisans mezunu olduğu, %75'inin ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Meslek kıdem yılları göz önünde bulundurulduğunda ise katılımcıların %25'inin 5-10 yıl, %75'inin de 10-25 yıl çalışma sürelerinin olduğu görülmektedir. Tablo branş bazında değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler %22,22, Türkçe %22,22, Matematik, Görsel Sanatlar, Beden Eğitimi, Psikolojik Danışmanlık ve Müzik %11,11 oranında yer almaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veriler araştırmacı tarafından açık uçlu sorulardan meydana gelen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Formdaki sorular temel alınarak katılımcılarla görüşme yapılmış ve bu görüşme ses kaydına alınmıştır. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra ses kaydı rapor haline getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler betimleyici bakış açısına göre analiz edilmiştir. Önceden belirlenen temalar doğrultusunda katılımcılara ait veriler sistemli bir şekilde kodlanmış ve yorumlanmıştır. Betimsel analizde veriler önceden belirlenen kategori ya da boyutlara göre özetlenir ve yorumlanır.

BULGULAR

Elde edilen veriler araştırma soruları kapsamında analiz edilmiştir. Katılımcıların “Size göre akran zorbalığı nedir? Zorbalık denilince aklınıza neler geliyor?”, “Okulunuzda akran zorbalığı ile karşılaşılıyor musunuz?”, “Okulunuzda ne tür zorbalıklarla karşılaşılıyor musunuz?”, “Size göre okullarda karşılaşılan akran zorbalığının nedenleri nelerdir?”, “Akran zorbalığı ile karşılaştığınızda nasıl bir yol izliyorsunuz?”, “Akran zorbalığını önlemek için çözüm önerileriniz nelerdir?” sorularına verdikleri cevaplar analiz edilmiştir. Bu bağlamda;

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ortaokulda görev yapan branş öğretmenlerinin akran zorbalığı hakkındaki görüşlerini belirlemek amacıyla “Size göre akran zorbalığı nedir? Zorbalık denilince aklınıza neler gelmektedir?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Elde edilen veriler analiz edildiğinde, akran zorbalığının psikolojik şiddet, ruhsal baskı olarak tanımlandığı görülmüştür. Akran zorbalığının bazen fiziksel bazen de sözel bir şekilde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Katılımcıların doğrudan vermiş oldukları ifadeler şu şekildedir;

K1: “Aynı yaş grubunda bulunan kişilerin, birbirlerinin özel alan, hak ve duygularına yönelik farkında olarak ya da olmayarak bilerek veya bilmeyerek yapılan rencide edici, kırıcı, alaycı, saygı sınırlarını zorlayan ve karşıdaki kişiyi zor duruma sokan her türlü iletişim, davranış şekilleri olarak adlandırabiliriz.”

K2: “Akranların birbirine uyguladığı psikolojik şiddettir. Bir kişiyi istemediği herhangi bir şeye maruz bırakmaktır. Toplumdan dışlanma, duygusal çöküntü, bireyin kendini yetersiz hissetmesi gibi durumlar aklıma geliyor.”

K3: “Kişinin isteği dışındaki herhangi bir fiziksel, psikolojik, sosyal dayatmayla karşılaşması zorbalıktır. Bu zorbalığı yaşayan ve yaşatanın aynı yaş grubuna dahil olması ise akran zorbalığıdır.”

K8: “Okul yaşantısı içerisinde bir öğrencinin bir başka öğrenciyi belli aralıklarla olumsuz etkilere maruz bırakmasıdır. Zorbalık denince aklıma psikolojik şiddet gelmektedir.”

K5: “Çocuklar arasında yaşanan tüm olumsuzluklar. Bazen bize göre basit olan bir söz, bir davranış bile onların duygu dünyasında büyük etki oluşturabilir.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Ortaokulda görev yapan öğretmenlerin akran zorbalığı ile karşılaşp karşılaşmadıklarını tespit etmek amacıyla “Okulunuzda akran zorbalığı ile karşılaşılıyor musunuz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Araştırmaya katılan tüm öğretmenler farklı sıklıkta olsa da akran zorbalığı ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar yer almaktadır.

K5: “Kısmen karşılaşıyorum. Pandemi sonrası insanlar arasındaki sosyal denge değişti. Teknolojinin de etkisiyle bu sorunlar sıkça yaşanmaya başladı.”

K4: “Evet. Her zaman olmasa da bazı zamanlarda bu durumlarla karşılaşıyoruz.”

K9: “Elbette ki her okulda olduğu kadar bizler de bu durumla karşılaşıyoruz.”

K1: “Oldukça fazla karşılaşıyoruz. Özellikle ergenlik döneminde çocuklarda daha fazla gözlemleniyor.”

K3: “Öğrenci şikayetlerinden hareketle ele alacak olursak elbette ki bu tarz olaylar yaşanmaktadır.”

K10: “Çocukların olduğu her ortamda bu durumla karşılaşılır.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcıların görev yaptıkları okullarda ne tür zorbalıklarla karşılaştıklarını belirlemek amacıyla “Okulunuzda ne tür zorbalıklarla karşılaşıyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak, okullarda daha çok lakap takma, alay etme, küçümseme, dışlama, psikolojik baskı uygulamanın yanı sıra vurma, saç çekme, itme gibi fiziksel şiddet içeren davranışlarla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların konuyla ilgili ifadeleri şu şekildedir;

K2: “Çalıştığım okulda karşılaştığım akran zorbalıkları; taşımali öğrencilerin bazı arkadaşları tarafından köyden geliyor olması nedeni ile dışlanması, ergenlik dönemindeki kız öğrencilerin fiziksel görünimleri ile ilgili erkek öğrencilerin densiz konuşmaları, konuşma zorluğu çeken öğrenci için arkadaşları tarafından yapılan haksız yorumlar, kendini olduğu kişiden farklı olarak göstermeye çalışan öğrencilerin arkadaşları tarafından komik duruma düşürülmesi.”

K8: “5. ve 6. sınıflarda ağırlıklı olmak üzere fiziksel özelliklerle dalga geçme olayı baskındır. Ara ara ders durumu iyi olmayan öğrencilerle tembelsin mevzuu konusunda psikolojik baskı yapıldığını görmekteyim.”

K1: “Ortaokul seviyesinde özellikle fiziksel özellikler ile ilgili zorbalıklar görüyoruz. Bunun dışında lakap takma, psikolojik baskı uygulama, duygusal baskı ve yıpratma, sosyal ve ekonomik zorbalıklarla karşılaşıyoruz.”

K3: “ “Bana vurdu, beni itti, saçımı çekti” tarzında fiziki zorbalıklar olsa da kimi zaman psikolojik zorbalıklarla da karşılaşıyor. Özellikle çocuklar birbirinin fiziki farklılıklarına karşı oldukça acımasızlar.”

K5: “Alay etmek, küçümsemek, dışlamak, küfür etmek, argo söz kullanmak, ergenliğe bağlı değişimlerle dalga geçmek, ders notlarını ve aile yapısını eleştirmek gibi zorbalıklarla karşılaşıyoruz.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Katılımcılara yöneltilen “Size göre okullarda karşılaşılan akran zorbalığının nedenleri nelerdir?” sorusuyla zorbalığın nedenlerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin okullarda karşılaştığı akran zorbalıklarının nedenlerine ilişkin görüşleri

Kategoriler	f
Ailesel Faktörler	11
Sosyal Medya ve TV	11
İlgi Çekme İsteği	10
Ergenlik Döneminin Etkisi	10
Yanlış Arkadaş Seçimi	8
Çevresel Faktörler	8
Zorbalığa Maruz Kalmak	6
Başarılı Olmak	1
Maddi Farklılıklar	1

Katılımcıların verdiği cevaplar değerlendirildiğinde akran zorbalığına sırasıyla en çok ailesel faktörler, sosyal medya ve TV, ilgi çekme isteği, ergenlik döneminin etkisi, çevresel faktörler, yanlış arkadaş seçimi, zorbalığa maruz kalmak ve maddi farklılıklar neden olduğu görülmektedir.

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran zorbalığı ile karşılaştıklarında izledikleri yolları belirlemek amacıyla “Akran zorbalığı ile karşılaştığınızda nasıl bir yol izliyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Sorulardan elde edilen bulgular, öğretmenlerin akran zorbalığı ile karşılaştığında genellikle olaya anlık müdahale ettiklerini, öğrencilerin empati duygusunu mümkün olduğunca geliştirdiklerini, zorbalığa sebep olan etkenleri araştırdıklarını, zorbalığa karşı farkındalık yarattıklarını ve aşamayacakları durumlarda ise öğrencileri okulun psikolojik danışmanına yönlendirdiklerini göstermektedir. Bazı katılımcıların bu konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir;

K1: “Zorbalık gören öğrencimiz ile ilk olarak farkındalık eğitimleri konusunda çalışıyoruz. Kişinin kendini tanıması, doğru iletişim yöntemleri, hayır diyebilme, stresle başa çıkma yöntemleri ve akran zorbalığı çalışmaları yapıyoruz. Zorbalık gösteren çocuklarda farkındalık ve empati duygusunu geliştirme, değerler eğitimi konularında bilgi ve görüşme yapıyoruz.”

K3: “Tekrarlı olmayan, görece basit düzeyde olanlara karşı taraflarla yüz yüze konuşma ve uyarma yöntemini kullanıyorum. Daha ileri boyutta ya da tekrarı fazla durumlarda okul rehberlik servisine yönlendiriyorum.”

K10: “Genellikle ders içi çözümler arıyorum. Alanım itibarıyla oyun dışı bırakmak oldukça etkili oluyor.”

K8: “Öncelikle öğrencilerime akran zorbalığına maruz kalındığında bunu bildirmelerini sık sık tekrarlıyorum. Herhangi bir öğrencim bu duruma maruz kaldığında empatik yaklaşımla ilgili öyküler okuyorum. Empatik düşünme ile ilgili ara ara kısa filmler izleterek farkındalık yaratmaya çalışıyorum.”

K9: “Anlık olaya el koyma gayretindeyim. Aksi takdirde mesele olduğundan daha vahim hale gelebiliyor.”

K7: “Çözölebilecek durumda olanlara anlık müdahale ediyoruz. Daha sorunlu durumları okul idaresine bildiriyoruz.”

K2: “Mevcut durumun yanlışlığını belirtip akran zorbalığına maruz kalan kişiyle empati kurmalarını istiyorum.”

Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Akran zorbalığına dair çözüm üretmek amacıyla katılımcılara “Akran zorbalığını önlemek için çözüm önerileriniz nelerdir? Neler yapılabilir?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Katılımcılar daha etkili bir rehberlik anlayışının benimsenmesi gerektiğini, aileleri bu konuda bilinçlendirmeyi, öğrencileri fiziksel-sosyal aktivitelere yönlendirmeyi, teknoloji kullanımını sınırlandırmayı, etkili bir değerler eğitimi vermeyi, öğrencilere empati duygusunun kazandırılmasını çözüm önerisi olarak dile getirmişlerdir. Katılımcılar önerilerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

K7: “Çocukların aile eğitimleri önemli. Belki de okullara düşen çocuklar kadar ailelere de eğitim vermek. Çocuklar okulda ne kadar disipline olsa da evde, sokakta bu denli bir durum olmadığı zaman her türlü zorbalık artıyor.”

K1: “Akran zorbalığını önlemenin temelinde değerler eğitimi vardır. İlk olarak saygı, merhamet konuları iyi çalışılmalıdır. Önlem için aile eğitimleri ve çocuk yetiştirme konularında eğitimler olmalıdır. Ayrıca sosyal medya özellikle TV bu konuların yanlışlığı üzerine çalışmalıdır. Yapılan bütün yayınlarda zorbalığı özendirici olmamalıdır.”

K3: “Eğitimin okulda değil evde ve aileyle başladığı kabul edilmelidir. Çocuklar çoğu zaman, ayna şeklinde yansıtma yapabiliyor. O nedenle çocukta görölen bir problem genelde önceden yaşadığı şeylere işaret edebilir.”

K2: “Bazı şeylerin eğitimi öncelikle ailede başlar. Bu nedenle aile çocuğuna bazı değer yargıları aşılacak zorundadır. Bunun yanı sıra biz öğretmenler z ve alfa kuşağının gelişiminden sorumlu bireyler olarak uzun vadede ortaya çıkabilecek olumsuz durumları öngörerek gerekli önlemleri alıp, çocuklarımızın eğitim-öğretim hayatına yön vermeliyiz.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin zorbalıkla karşılaşp karşılaşmadıklarının, karşılaştıkları zorbalık türlerinin, zorbalığa yol açan nedenlerin, zorbalık karşısında öğretmenlerin izledikleri yolların, bu problem karşısında ürettikleri çözüm önerilerinin ve öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada elde edilen görüşler ortaokulda görev yapan 12 öğretmenin anket formundaki 6 soruya verdikleri cevaplardan oluşmaktadır.

Yapılan bu çalışmada ankete katılan öğretmenlerin akran zorbalığını benzer şekilde tanımladığı görölmektedir. Bu çalışmada yapılan en yaygın tanım ise aynı yaş grubunda bulunan kişilerden güçlü olanın zayıf olana fiziksel, psikolojik veya sosyal dayatmada bulunması şeklindedir. Pişkin (2002) de akran zorbalığını öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz olduğunu düşündükleri öğrenciler üzerinde bilinçli olarak durmaksızın baskı kurmaları ve onları huzursuz etmeleri şeklinde tanımlamıştır.

Bu araştırma, ankete katılan 12 öğretmenin tamamının da akran zorbalığı ile karşılaştığını göstermektedir. Elde edilen bu veriler akran zorbalığının ortaokullarda karşılaşılan en önemli problemlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu soruna ilişkin daha önce yapılan çalışmalar da bu bulguyu desteklemektedir. Örneğin, Pişkin (2010) okula giden her üç öğrenciden birinin akran zorbalığına maruz kaldığını belirtirken, Kartal ve Bilgin (2008) ise %41 oranında öğrencinin istisnasız bir şekilde akran zorbalığına uğradığını saptamışlardır. Yapılan bu çalışmaların ışığında, akran zorbalığının ortaokullarda oldukça yaygın olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılan bu araştırma akran zorbalığının ortaokullarda daha çok lakap takma, alay etme, küçümseme, dışlama, psikolojik baskı uygulama, saç çekme, tekme atma, itme, vurma gibi hem fiziksel hem de psikolojik şiddet içeren davranışlar yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir. Çubukçu& Dönmez (2012), Gültekin Akduman (2010) ve Özkan& Çiftçi (2010) yaptıkları çalışmalarda bu bulguyu destekler nitelikte bulgular elde etmişler ve ortaokullarda en sık karşılaşılan zorbalık türünün fiziksel ve sözel şiddet içeren zorbalıklar olduğunu tespit etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler akran zorbalığına ailesel ve çevresel faktörlerin, sosyal medya ve televizyonun olumsuz etkilerinin, öğrencilerdeki ilgi çekme isteğinin, ergenlik döneminin, yanlış arkadaş seçiminin ve maddi farklılıkların neden olduğunu ifade etmişlerdir. Akran zorbalığı üzerinde daha önce yapılan araştırmalar bu çalışmadan elde edilen bulguları desteklemektedir. Örneğin Yalçıntaş Sezgin (2018) fiziksel açıdan akranlarından daha iri, daha uzun ya da daha kilolu olan çocukların daha fazla zorba tavırlar

sergilediğini tespit etmiştir. Monk, Palermi, Ortega ve Costabile (2011) zorbalık yapan öğrencilerin fiziki açıdan diğerlerinden daha güçlü ve kuvvetli olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan Danacı ve Çetin (2016), Erken çocukluk döneminde görülen okul zorbalığı davranış eğilimlerinin çocukların kişisel/sosyal-dil-motor gelişimleri ile olan ilişkisi adlı araştırmalarında, boşanmış ebeveynlerin, kardeş sayısının, ailenin düşük bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olmasının, ebeveynlerin eğitim düzeylerinin zorbalığa neden olan etkenler arasında bulunduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmaya katılan öğretmenler akran zorbalığı ile karşılaştıklarında öncelikle öğrencileri uyardıklarını, zorba ve mağdur ile yüz yüze görüştüklerini, olaya anlık müdahale ettiklerini, öğrencilerin empati duygusunu geliştirmeye yönelik aktiviteler yaptıklarını, bu tür davranışların altında yatan sebepleri araştırdıklarını ve gerekli durumlarda psikolojik danışmana yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu veriler daha önce yapılan araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Örneğin Yalçıntaş Sezgin (2018), öğretmenlerin akran zorbalığı ile karşılaştıklarında en çok öğrenci ile bu davranış hakkında birebir konuşma yaptıklarını belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında, ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin akran zorbalığı ile karşılaştıklarında gerekli müdahalede bulundukları, çözüm odaklı yollar izledikleri görülmektedir. Buna rağmen öğretmenlerin bu tür zorbalıkları önlemede etkili olabilmesi amacıyla problem çözme, karar verme gibi becerileri geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bu ankete katılan öğretmenler akran zorbalığını önlemek için aile eğitimlerinin düzenlenmesinin, zorbalığa sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılmasının, okul rehberlik servisinin daha aktif, daha etkili çalışmasının, teknoloji ve sosyal medya kullanımının sınırlandırılmasının, öğrencilerin sosyal aktivitelere katılım sağlamalarının, empati duygusunu geliştirecek etkinlikler düzenlenmesinin, ve değerler eğitimi verilmesinin büyük önem taşıdığını ifade etmişlerdir.

Bu bilgiler doğrultusunda akran zorbalığı konusunda şu öneriler verilmiştir; eğitim okulda değil evde başlar. Bu sebeple akran zorbalığının önüne geçilmesi için öncelikle ailelere eğitim verilmeli, sosyal medyanın yanlış kullanımı ile ilgili hem aileler hem de öğrenciler bilgilendirilmelidir. Derslere mümkün olduğunca empati duygusunu geliştirmeye yönelik aktiviteler entegre edilmeli, öğretmenler iyi bir örnek teşkil etmelidir. Daha etkili bir rehberlik anlayışı ortaya konmalı, okul rehberlik servisi daha aktif çalışmalıdır. Beden eğitimi, müzik, görsel sanatlar gibi derslerde öğrencilere materyal desteği sağlanarak öğrenciler bu alanlara yönlendirilmelidir. Akran zorbalığının temelinde değerler eğitimi vardır. Bu kapsamda saygı, merhamet gibi kavramlar çocuklara iyi öğretilmelidir. Öğrenciler arasında mümkün olduğunca fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Telefon, televizyon, tablet gibi teknoloji kullanımı sınırlandırılmalı ya da kontrollü bir şekilde kullanımı sağlanmalıdır. Akran zorbalığına neden olabilecek sorunlar en başta tespit edilip anında müdahale edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Andreou, E. (2001). Bully / victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59-66.
2. Batsche, G.M. and Knoff, H.M. (1994). Bullies and their victims-Understanding a pervasive problem in the schools. *Social Psychology Review*, 23(2), 165-174.
3. Beale, A. V. (2001). Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling*, 4, 300-306.
4. Boulton, M. J., ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middleschool children. *British Journal Education Psychology*, 62, 73-87.
5. Boulton, M. J., ve Smith, P. K. (1994). Bully/victim problems in middleschoolchildren: stability, self-perceived competence, peer rejection and peer acceptance. *British Journal Developmental Psychoogyl*, 12, 315-329.
6. Çubukçu, Z., ve Dönmez, A. (2012). İlköğretim okul yöneticilerinin şiddet türlerine yönelik görüşleri ve şiddetle başa çıkma yöntemleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(1), 37-64.
7. Dake, J.A., Price, J.H. and Telljohann, J.K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of Scholl Health*, 73(5), 173-181.
8. Danacı, M. Ö. ve Çetin, Z. (2016). Erken çocukluk döneminde görülen okul zorbalığı davranış eğilimlerinin çocukların kişisel/sosyal-dil-motor gelişimleri ile olan ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2).53-72.
9. Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- 10.Gültekin Akduman, G. (2010). 7-8 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(2), 13-26.
- 11.Kartal, H., ve Bilgin, A. (2008). Bullying in the elementary schools: From the aspects of the students, the teachers and the parents. *İlköğretim Online*, 7(2), 485-495.
- 12.Monks, C., Palermi, A., Ortega, R., ve Costabile, A. (2011). A cross-national comparison of aggressors, victims and defenders in preschools in England, Spain and Italy. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 133-144.
- 13.Morita Y. (1985). *Sociological Study On The Structure Of Bullying Group*. Osaka, Japan: Department of Sociology, Osaka City University.
- 14.Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simon-Morton, B. and Scheidt, P. (2001). Bullying behavior among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA*, 285, 2094-2110.
- 15.Olweus, D. (2005). *Bullying at school. Australia*, Oxford: Blackwell.
- 16.Özkan, Y., ve Çifci, E., G. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.
- 17.Pace, B. (April, 2001). Bullying. *JAMA*, 285(16), 2158-2159.
- 18.Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. Kasım 2002, 2, 2, 531–562.
- 19.Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- 20.Yalçıntaş Sezgin, E. (2018). Okulöncesi öğretmenlerin akran zorbalığı ilişkin algı ve görüşleri: zorbalık davranışları tespitleri, zorbalık davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler ve aldıkları önlemler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 85-104.